

Шумчук Богдан Олександрович,
кафедра філософії, теології та історії церкви
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»
orcid.org/0009-0001-5344-8752
bogdanshumchuk@gmail.com

Кошарюк Любов,
кафедра філософії, теології та історії церкви
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»
asd.differ@gmail.com

РОЛЬ ЖІНКИ У ЦЕРКОВНОМУ СЛУЖІННІ ЗА ПОСЛАННЯМ ПАВЛА 1 КОРИНТЯН 14:34-35

Упродовж тривалого періоду історії людства питання ролі жінки повставало як у філософів, теологів, так і у звичайних людей. Ставлення до жінок чи то у Діогена у своєму неприйнятті другої половини людства, чи у більш прихильних філософів відображає мінливі уявлення ролі жінки на різних площинах. Мінливість не змінилася й у філософії християнської спільноти щодо ролі жінки у суспільстві, домі, соціумі та Церкві. Та сьогодні виникають ще й ті питання, котрі не мислилися століття тому. Одне з таких питань – роль жінки у служінні. У статті розглянуто питання ролі жінки у церковній практиці. Зважаючи на погляди Іоана Златоуста, Жана Кальвіна та більш сучасних постатей, таких як професор Крейг Кінер та доктор Джон Марк-Артур, можна побачити одну незаперечну істину – єдиної думки немає.

Зокрема, виокремлюючи питання мовної поведінки жінки у церкві, розглянуто твердження різних літературних джерел щодо багатогранності питання та різноманітності відповідей, що призводить до неоднозначності у цьому питанні, а отже, і важливості дослідження. Також, розглядаючи культурний контекст того часу та текстуальний контекст самого послання Павла, відкривається важливість часу та культури і, звичайно, проблематики суспільства на погляд поведінки та ролі жінки у церкві. Звернувши увагу на можливий зміст слів, беручи до уваги культурний та текстовий контексти, прослідковується нездорова конституція церкви у самій Коринтській громаді.

Іншим питанням для розгляду є роль жінки у церковному служінні. Якщо на питання ролі жінки у минулому ми можемо дати більш однозначні відповіді, то по відношенню до сьогодення це не просто наймовірніше складно, а й актуально. В опитуванні, котре проводилося, служіння жінки було поділено на пасторське та інше церковне служіння. Проведено анкетування із цих питань. Загалом служіння жінки в ролі пастора церкви не отримало підтримки серед опитуваних, хоча залежно від країни та регіону ситуація змінюється.

Ключові слова: жінка, Апостол Павло, пастор, служіння, перше послання до Коринтян.

Shumchuk Bohdan,
Department of Philosophy, Theology and Church History
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
bogdanshumchuk@gmail.com
orcid.org/0009-0001-5344-8752

Koshariuk Liubov,
Department of Philosophy, Theology and Church History
Ukrainian Institute of Arts and Sciences
asd.differ@gmail.com

THE ROLE OF A WOMAN IN CHURCH MINISTRY IN PAUL'S EPISTLE 1 CORINTHIANS 14:34-35

Throughout the long history of mankind, the question of the role of women has arisen among philosophers, theologians, and ordinary people. The attitude towards women, either in Diogenes's rejection of the second half of humanity or in more benevolent philosophers, reflects changing ideas about the role of women on different planes. Variability has not changed in the philosophy of the Christian community, concerning the role of women in society, home, community, and church. But today, questions arise that were not thought of centuries ago. One of these questions is the role of women in ministry. The article examines the issue of the role of women in church practice. And taking into account the views of John Chrysostom, Jean Calvin, and ending with more modern figures such as Professor Craig Keener and Dr. John Mark-Arthur, one can see one undeniable truth – there is no consensus.

In particular, highlighting the issues of the linguistic behavior of women in the church, which is what happens in this work, the statements of various literary sources are considered, it is possible to note the versatility of the question and the diversity of answers, which leads to ambiguity in this issue, and therefore the importance of its study. Also, considering the cultural context of that time and the textual context of Paul's letter itself, the importance of time and culture and usually the problems of society from the point of view of the behavior and role of women in the church is revealed. And paying attention to the possible content of words, taking into account the cultural and textual context, an unhealthy constitution of the church in the Corinthian community itself is traced.

Another issue for consideration was the modern role of women in church ministry. If we can give more unambiguous answers to the question of the role of women in the past, then in relation to the present this arises not only incredibly difficult, but also equally relevant. In the survey, the conducted ministry of women was divided into pastoral and other church ministry. A questionnaire was conducted on these issues. In general, women serving as church pastors did not receive support from respondents, although the situation varies depending on the country and region.

Key words: Woman, Apostle Paul, pastor, service, first letter to the Corinthians.

Проблематика. У християнському світі досі ідуть суперечки про те, чи може жінка виконувати служіння в церкві, приводячи в аргумент уривок 1 Кор. 14:34-35. У цих текстах Павло говорить про те, що жінкам потрібно мовчати на служінні. Але чи дійсно він має на увазі, що їм і зовсім заборонено говорити або ж служити в церкві? У стародавні часи жінку могли не вважати за рівну чоловіку, у неї були певні обмеження та в окремих випадках навіть не рахували за людину. Їм заборонялося вивчати закон та викладати в школах. Також її відносили до однієї групи з рабами та дітьми, у певному сенсі вона була особистою річчю батька

або ж чоловіка. Цим самим її права завжди обмежувалися. Хоча ми можемо згадати і пророчицю Девору (Суд. 4:4), і пророчицю Анну (Лк. 2:36) та ін. Беручи це все до уваги, виникає питання, яка ж все-таки роль жінки в служінні церкві.

Дослідження 1 Кор. 14:34-35 допоможе знайти відповіді на ці питання.

Мета дослідження – дослідити, яку роль виконує жінка у церковному служінні. Для реалізації даного дослідження необхідно виконати такі **кроки**:

1. Зробити історико-культурний та контекстуальний аналіз тексту 1 Кор. 14:34-35.

2. Зробити лексико-синтаксичний та теологічний аналіз тексту 1 Кор. 14:34-35.

3. Дослідити сучасну роль жінки у церковному служінні.

Аналіз літературних джерел. Дослідження уривку: 1 Коринтян 14:34-35 завжди викликало дискусії багатьох дослідників. Наприклад, відомий богослов Іван Златоуст вважає, що Павло забороняє жінкам говорити зайве, влаштовувати безлад своїми запитаннями, а все, що сумнівне, запитувати у своїх чоловіків удома (Златоуст, 2007). А богослов Жан Кальвін говорить про те, що жінка не може навчати і підкорятися (1 Кор. 14:34) одночасно. Продовжуючи свою думку, Кальвін зазначає, що коли жінка підкоряється одному з членів церкви, а саме своєму чоловіку, при цьому займає учительську посаду, це є непристойно і ганебно (Кальвін, 2007). Професор Крейг Кінер вважає, що Павло не має на увазі обов'язкове підкорення, і в цьому немає нічого поганого. Також він зауважує, що жінки в ті часи були неграмотними і своїми запитаннями заважали ходу служіння. Але Павло не мав наміру позбавляти жінок можливості вчитися, тому і сказав, щоб вони запитували про сумнівне у своїх чоловіків удома (Кінер, 2005). Доктор Джон Марк-Артур тлумачить цей уривок, говорячи, що Бог забороняє жінці займати керівні посади незалежно від обдарованості, натомість вона може займати тільки другорядні посади у церкві (Марк-Артур, 2003). А ось відомий нам теолог і професор Оріген приводить аргументи, що навіть якщо і були пророчиці, такі як Девора, Анна, Маріам та ін., то вони не говорили до народу, як, наприклад, Єремія чи Ісаїя (Оріген, 2007).

Зважаючи на таку велику кількість різних тлумачень, виникає тільки більше запитань щодо служіння жінок у церкві. Тому цей уривок досі залишається актуальним для дослідження.

Зробивши історико-культурний та контекстуальний аналіз тексту 1 Коринтян 14:34-35, ми можемо побачити культуру того часу. Перше послання до Коринтян написано Павлом приблизно в 54–55 рр., у місті Ефес (Хортон, 2003). Коринф – центр розваг та торговельне місто, ще тоді воно славилось моральною розбещеністю, що дало свій відбиток у церкві.

Жінка за юдейським законом була об'єктом власності батька чи чоловіка. Їм заборонялося навчатися та навчати, читати уроки з Писання

та брати участь у служінні синагоги. Барклі пише, що жінки, раби та діти знаходилися на одному рівні, і в ранковій молитві юдей часто дякував Богу, що він не родився язичником, рабом чи жінкою (Барклі, 2003). У грецькій культурі до жінок було подібне ставлення. Чоловік вимагав від жінки досконалості, водночас був вільний від норм моральності, шукаючи жінку не для міцного дому, а для насолоди на стороні.

Павло, дивлячись на положення жінок у суспільстві, говорить новий принцип християнства: Гал.3:28 «... немає чоловічого роду, ні жіночого, бо в Ісусі Христі ви всі – одно» (Українське біблійне товариство). Перед Богом усі рівні, та в Ефесян 5:25 Павло говорить чоловікам любити своїх дружин, як і Христос полюбив церкву, тим часом не відходячи від юдейського закону про покору жінки чоловікові: Еф. 5:25 «...Христос є головою для кожного чоловіка, для жінки голова – чоловік...» (Українське біблійне товариство). Християнство звільнило жінку від рабства, у чому і виникла небезпека у використанні жінкою цієї свободи неправильно. Тому церква повинна була встановити свої правила для жінок, ось чому Павло написав 1 Коринтян 14:34-35.

Отже, жінки були не в кращому положенні, ніж раби. Але апостол Павло не мав наміру принизити жінку, а тільки показати, що для Бога чоловік і жінка є рівними. Показавши, що навіть отримавши волю в християнстві, вона все ж за волею Бога повинна підкорятися в любові своєму чоловікові, але і він має поважати та любити її.

Якщо взяти ширший контекст уривка, 1 Коринтян 14:26-40, ми побачимо, що тексти 34 та 35, котрі перенесені в кінець, не порушують цілісності уривку, а, навпаки, дають своє логічне продовження.

Жінки (грец. αἱ γυναῖκες) в зібраннях (грец. ἐν ταῖς ἐκκλησίαις) (урочистих зібраннях людей) нехай мовчать (грец. σιγάτωσαν) (замовчувати, замовкати) не дозволяється (дозволяти, допускати) їм говорити (грец. λαλεῖν) (вести бесіду, проголошувати, розказувати) але нехай коряться (підкорятися, слухатись) як і закон говорить, якщо ж що небудь зрозуміти (грец. μαθεῖν) (навчатись, вивчати, засвоювати) бажають в домі своїх чоловіків хай запитують, ганьба (грец. αἰσχρὸν) (непристойно, ганебно,

соромно) ж є жінці говорити (грец. *λαλεῖν*) у церкві (Грецький переклад Біблії).

Грецьке слово *ὑναῖκες* відносилось як до заміжніх жінок, так і до незаміжніх. Переклад слова визначає контекст уривку, в якому воно знаходиться. А ось чому варто вважати, що в уривку 1 Коринтян 14:34-35 йдеться про заміжніх жінок: учені пояснюють це тим, що слово *ποτασσω* (коритись, слухатись) у Новому Завіті вживається до заміжніх жінок, які знаходяться у підкоренні чоловіку (1 Пет 3:1,5; Еф 5:22; Тит 2:5; Кол 3:18). У паралельному ж тексті 1 Тимофія 2:11-15 Павло також пише про заміжніх жінок, наказуючи їм мовчати під час служіння. Але в уривку 1 Кор. 14:34-35 йдеться про порядок на богослужінні.

Кінер писав, що в церкві, ймовірно, мало місце невдоволення коринфських пророчиць, які не бажали коритись чоловіку (Кінер, 2005). Думки ж богословів протилежні тому, що жінкам зовсім не заборонялося брати участь у служінні. Наприклад, Вайтлі вважає, що заборона жінкам була тільки у зверненні до зборів (Ледд, 2003). А ось Ледд вважає, що на основі даного уривку жінкам узагалі не дозволялося публічно говорити на молитовних зібраннях. Інші ж уважали, що контекст відносився до пророкування, оскільки жінки не могли звершувати такі служіння (Ледд, 2003). А Джон Дарбі, засновник диспенсационалізму, ще більш категорично говорить, що жінкам заборонено говорити в церквах і настановляти інших тому, що це сором, і вони повинні жити в покорі з чоловіками (Дарбі, 1999). Ба більше, слухати жінку на зібраннях було би соромно. Мак Дональд говорить, що служіння жінок цінне тільки вдома у вихованні дітей (Макдональд, 2000). А ось Барклі вважає, що неправильно досліджувати цей уривок поза історичним контекстом і вважати мовчання жінок універсальним правилом (Барклі, 2007). Хортон доповнює, що не можна утримувати жінку від використання дарів і служіння даних Святим Духом (Українське біблійне товариство).

Отже, цей уривок знаходиться в розділі, де йдеться про порядок на богослужінні. Павло говорить про мовчання жінки тільки під час богослужіння, хоч і може скластися враження, що він забороняє зовсім пророкувати, навчати чи перекладати з інших мов на служінні. Бо ж якщо трактувати цей уривок буквально, тоді

вийде протиріччя з 1 Коринтян 11:5 «Кожна жінка, яка молиться або пророкує». На основі тексту можна побачити, що Павло не забороняв пророкувати чи молитися публічно, якщо побудженням такому Святий Дух. У Біблії немає жодного тексту, який описував би різницю між пророками жінками і чоловіками. Імовірніше, слово «мовчати» відноситься до жінок, які запитували багато питань (Кінер, 2005), оскільки більшість погано знала Писання (Хортон, 2003). Також така інтерпретація, що Павло забороняв «пліткувати під час служіння, не може мати жодних аргументів, оскільки це невірне трактування, бо грецьке слово *λαλεῖν* – «говорити» на мові койне не могло мати значення «пліткувати». Посилаючись на закон, імовірно, про широкий сенс, бо в законі не було правила, що жінка повинна мовчати, то, скоріше за все, Павло говорив про покірність чоловікам.

Було проведено анкетування, у якому взяли участь 16 осіб, з яких: 6,3% – пастори церкви АСД, 12,5% – помічники пастора, 62,5% – богослови, 18,8% – не мають теологічної освіти, 6,3% – пресвітери із богословською освітою (Кошарюк, 2024). Опитування було щодо їхніх думок та переконань на рахунок жінок у ролі пасторів.

Було задане питання: «Яке служіння, на вашу думку, може виконувати жінка в церкві?». Проаналізувавши, можна побачити, що жоден не вважає, що жінка може бути пастором. Нижче можна побачити діаграму відповідей.

А ось на питання, чи може жінка бути на служінні пастора, відповіді були такі: 62,5% – проти, і тільки 18,8% кажуть, що жінка може бути пастором.

Беручи до уваги європейських жінок-пасторів, ставили питання: «Як ви відноситеся до європейської свободи для жінок обирати будь-який вид служіння?». У відповідях можемо побачити, що 37,5% не засуджують. Значення «позитивно» та «негативно» набрали по 25% голосів. Отже, картина відображає колізію між двома таборами за та проти, та третя – нейтральна сторона.

Досліджуючи, на чому базується думка про жінок в ролі пасторів, можна побачити, що люди вважають це як регіональним питанням, так і Біблійним принципом.

А ось досліджуючи аргументи, на яких заснована думка людей, можемо прослідкувати,

Яке служіння на вашу думку може виконувати жінка в церкві? (можна обрати кілька відповідей)

16 відповідей

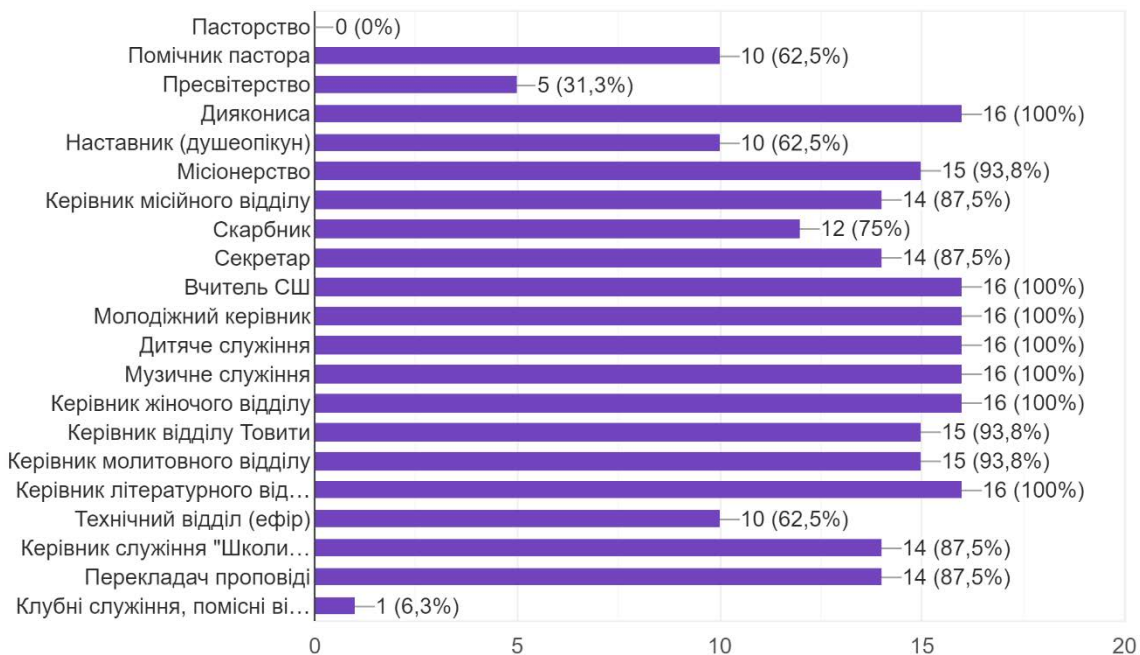

Рис. 1. Яке служіння, на вашу думку, може виконувати жінка в церкві?

що більшість, а саме 62,5%, – на Біблії; 37,5% не мають аргументів, базуючи свою думку на тому, як заведено це в Україні. В іншій відповіді написали, що їхня думка базується на основі дослідження генеральної конференції церкви АСД, на якій було присутньо багато богословів, котрі дослідили всі місця Писання, що можуть бути пов'язані з цією темою. Та загальне рішення, як зазначалося, було базованим на

Біблії – служіння жінки як пастор не підтримується.

На питання: «Чи є у вас Біблійний текст, на основі якого ви переконані у власній думці? Якщо так, то який/які?». Як приклад привели 1 Кор. 14:34-35 та 1 Тим. 2:12.

Висвітлюється думка, що пастор – це про опікування громадою, що є важливою роллю, але це не обмежує членів церкви у служінні чи

Чи зв'язана думка про пасторство жінки з особливістю регіону? Чи це тільки Біблійна думка?

16 відповідей

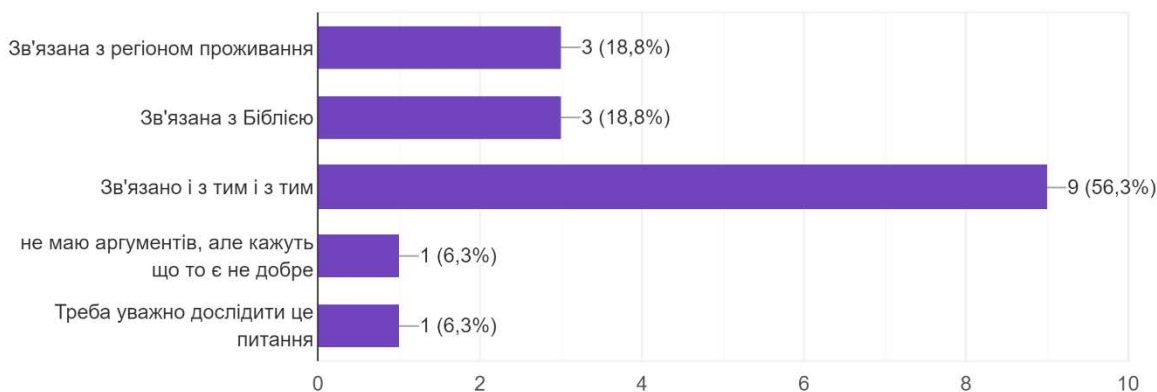

Рис. 2. Чи зв'язана думка про пасторство жінки з особливістю регіону чи це тільки Біблійна думка?

На чому заснована ваша думка?

16 відповідей

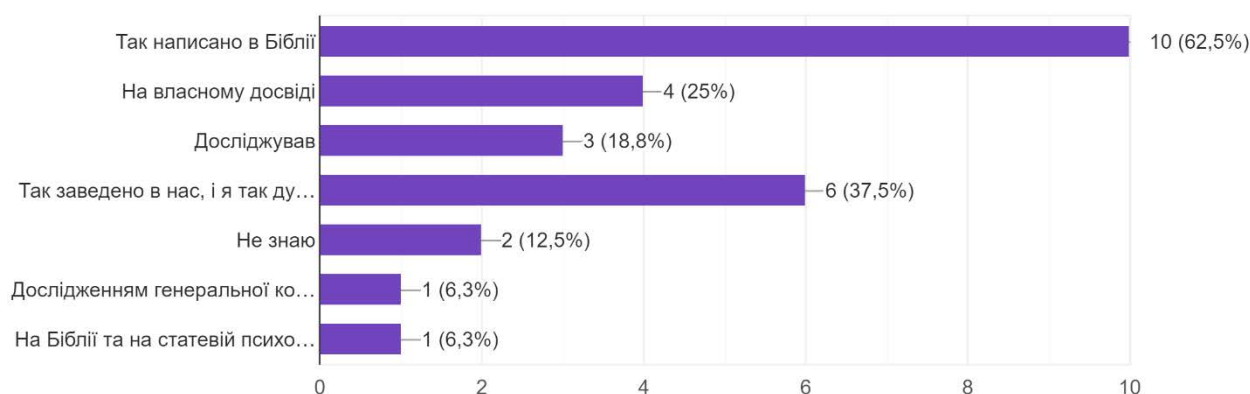

Рис. 3. На чому заснована ваша думка?

розумінні Бога загалом. Жінка може бути суспільно корисною та розвиватися у будь-якому напрямі, окрім пастора. Також мала місце думка про те, що жінки не створені для того, щоб тягнути всю громаду, оскільки часто вона є емоційною, що може пізніше погано вплинути на її психічний стан. Також пролунала цікава думка: «Так, жінка може бути керівником та лідером, але не на такій украй важкій та емоційній посаді, як пастор, для цього є низка причин, які у двох словах не передати. Це говорить нам про те, що на чоловікові як на лідері та керівникові лежить більше відповідальності, яку на нього поклав Бог. І пастор – це та посада, яка вимагає вкрай важких та серйозних зусиль як лідера та керівника, яка і покладена саме на чоловіка з Едему».

Посилання на анкету: <http://surl.li/fsyckn>

Підсумовуючи все вище сказане в анкетуванні, можна сказати, що жінка може бути пастором, але далеко не кожна, оскільки пасторство – це здебільшого важка моральна та фізична робота. Часто в громадах виникають суперечки, які ламають навіть чоловіків пасторів, вже не говорячи про жінок. Так, є сильні дівчата, але чоловіки мають більше сил протистояти проблемам, які з'являються в громадах. Жінка може бути помічником пастора, вона може бути не рукопокладеним пастором, але до уваги потрібно брати всі її можливості, а саме психологічні та фізичні, та чи зможе вона повести за собою всю громаду, при цьому твердо стоячи на ногах.

Висновки. Підсумовуючи дане дослідження, проблемою є часті сперечання церков на рахунок служіння жінки в ролі пастора, основна

проблема полягає у тому, що, вириваючи з контексту Біблійні уривки, жінкам і зовсім наказують мовчати у церкві. Трактують різних дослідників часто різнилося, оскільки кожен використовував свій метод, ігноруючи інші види тлумачення, що ще більше заплутувало питання щодо жінок у церковному служінні. Жінки на той час були неосвіченими в знанні Святого Письма, тому запитували багато питань на служінні, що і спричиняло безлад. Зробивши опитування серед чоловіків богословів та ін., можна підсумувати, що жоден не вважає, що жінка може бути пастором, проте деякі писали, що вона може бути не рукопокладеним або помічником пастора, аргументуючи свій погляд психологічним складником. Отже, жінка може виконувати будь-яке служіння, оскільки християнство дало їй свободу, яку не давало людство до 19–20 липня 1848 р. (феміністичний рух, боротьба за права жінок в Сенка-Фоллз, Нью-Йорк). Тому жінка може бути помічником пастора або не рукопокладеним пастором, але, звісно, вона має враховувати свої можливості, оскільки психологічно жінки більш емоційні, ніж чоловіки, і деякі конфлікти, які виникають у громадах, можуть сприймати близько до серця, а ігноруючи свої можливості, під час виникнення серйозних конфліктів жінка може втратити себе психологічно. Тому під час вибору служіння вона повинна насамперед опиратися на Боже покликання та свої можливості. У Біблії немає прямої заборони жінкам виконувати будь-яке служіння, якщо вони покликані Святим Духом, тому і ми не можемо виривати з контексту Біблійні уривки.

Список використаних джерел:

1. Барклі, У. (2007). Коментар до Нового Завіту. *Біблія Онлайн*. URL: <https://bible.by/barclay/53/14/> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Грецький переклад Біблії. URL: <https://biblezoom.info/#biblehome:main> (дата звернення: 08.05.2024).
3. Дарбі, Д. (1999). Синописис книг Біблії. Київ: GBV. 589 с.
4. Златоуст, І. (2007). Гомілія 37 на 1 послання до Коринтян. *Біблія Онлайн*. URL: <https://bible.by/fater/53/14/34/> (дата звернення: 16.05.2024).
5. Кальвін, Ж. (2007). Новий Завіт. Коментар. *Біблія Онлайн*. URL: <https://bible.by/jan-calvin/53/14/> (дата звернення: 22.05.2024).
6. Кінер, С.К. (2005). Біблійний культурно-історичний коментар / пер. з англ. А. Плаутонова. Івано-Франківськ: Новий Заповіт. 733 с.
7. Кошарюк, Л.М. Служіння жінок в церкві. *Google Forms*. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScxYrnat7kaxNneHrNDi8ZoG6_csMqJt5oQUb244ZM0zQjC8Q/viewform?usp=sf_link (дата звернення: 15.05.2024).
8. Ледд, Дж. (2003). Богослов'я Нового Завіту. 800 с.
9. Мак-Артур, Дж. (2003). Коментар до навчальної Біблії Джона Мак-Артура. Мінськ: Слов'ян. єванг. сусп.-во. 2240 с.
10. Мак Дональд (2000). Біблійні коментарі для християн. Новий Завіт. Нівенгайм: CLV. 1466 с.
11. Ориген (2007). Фрагменти. *Біблія Онлайн*. URL: <https://bible.by/fater/53/14/34/> (дата звернення: 15.05.2024).
12. Сучасний переклад Українського біблійного товариства. *Українське біблійне товариство*. URL: <https://www.ukrbs.org/wp/> (дата звернення: 09.05.2024).
13. Хортон, С. (2003). Перше і друге послання до Коринтян. Мінськ: Лайф Паблішсерс Інтернешнл. 300 с.

References:

1. Barkli U, (2007). Komentar do Novoho Zavitu. Bibliia Onlain. [Commentary on the New Testament. Bible Online]. Retrieved from <https://bible.by/barclay/53/14/> [in Ukrainian].
2. Hretskiyi pereklad Biblii. [Greek translation of the Bible]. Retrieved from: <https://biblezoom.info/#biblehome:main> [in Ukrainian].
3. Darbi D., (1999). Synopsys knyh Biblii. [Synopsis of the books of the Bible]. Kyiv : GBV. 589 s.
4. Zlatoust I., (2007). Homiliia 37 na 1 poslannia do Koryntian [Homily 37 on 1 Corinthians]. Bibliia Onlain [Bible Online]. Retrieved from: <https://bible.by/fater/53/14/34/> [in Ukrainian].
5. Calvin J., (2007). Novyi zavit – Komentarii [New Testament – Commentaries]. Bibliia Onlain. [Bible Online]. Retrieved from: <https://bible.by/jan-calvin/53/14/> [in Ukrainian].
6. Kiner S.K., (2005). Bibliiniy kulturno-istorychny komentar. [Biblical cultural and historical commentary]. per. z anhl. A. Plautonova. Ivano-Frankivsk: Mirt. [trans. from English A. Plautonova. Ivano-Frankivsk: Mirt]. T. 2: Novyi zapovit. [Volume 2: The New Testament]. 733 s. [in English]
7. Koshariuk L.M. Sluzhinnia zhinok v tserkvi. [Serving women in the church]. Google Forms. Retrieved from: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScxYrnat7kaxNneHrNDi8ZoG6_csMqJt5oQUb244ZM0zQjC8Q/viewform?usp=sf_link [in Ukrainian].
8. Ladd, J., (2003). Bohoslovia Novoho Zavitu. [Theology of the New Testament]. 800 p. [in English].
9. McArthur, J., (2003). Komentar do navchalnoi Biblii Dzhona Mak-Artura [Commentary on John MacArthur's Study Bible]. Minsk: Slovian. yevanh. susp-vo [Minsk: Slavic Evangelical Society]. 2240 p. [in English].
10. Mac Donald, (2000). Bibliini komentari dlia khrystyian. [Bible commentaries for Christians]. Novyi Zavit. [New Testament]. Nivenheim: CLV. 1466 p. [in English].
11. Origen, (2007). Frahmenty. [Fragments]. Bibliia Onlain [Bible Online]. Retrieved from: <https://bible.by/fater/53/14/34/> [in Ukrainian].
12. Suchasnyi pereklad Ukrainskoho Bibliinoho Tovarystva. [Modern translation of the Ukrainian Bible Society]. Ukrainske Bibliine Tovarystvo. [Ukrainian Bible Society]. Retrieved from: <https://www.ukrbs.org/wp/> [in Ukrainian].
13. Horton S., (2003). Pershe i druhe poslannia do Koryntian. [The first and second letters to the Corinthians]. Minsk: Laif Pablishers Interneshnl. [Minsk: Life Publishers International]. 300 p.